

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 77 (2025), 209-224.

Geliş/Received: 23.06.2025

Kabul/Accepted: 18.11.2025

DOI: 10.46955/ankuayd.1725688

(Araştırma Makalesi/Research Article)

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE EMEK VE SİYASET: 1946-1950 ARASI SOL DERGİLERDE SİYASİ PARTİLERE YÖNELİK ELEŞTİRİLER*

LABOR AND POLITICS IN THE TRANSITION TO A MULTI-PARTY SYSTEM: LEFTIST MAGAZINES' CRITIQUES OF POLITICAL PARTIES, 1946-1950

İSA YILDIRIM**

ÖZ

1946 yılında çok partili siyasal yaşama geçiş, Türkiye'de emek-siyaset ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu süreçte sol dergiler, hem işçi sınıfının sesi olmuş hem de dönemin siyasal partilerine yönelik eleştirilerini kamuoyu ile paylaşmıştır. 1946-1950 yılları arasında yayımlanan *Gün, Gerçek, Sendika, Yığın* ve *Söz* gibi dergilerde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin devletçi ve "sınıfsız, kaynaşmış toplum" anlayışı ile Demokrat Parti'nin liberal, fakat emekçilerin taleplerini karşılamaktan uzak politikaları eleştirilmiştir. Bu yayınlar, her iki partinin de işçi sınıfının bağımsız örgütlenmesini desteklemediğini vurgulamış; grev hakkı, sendikal özgürlük ve toplumsal adalet konularında somut talepler ileri sürmüştür. Çalışma, söz konusu sol dergileri nitel içerik analizi yöntemiyle inceleyerek, çok partili hayata geçiş sürecinde sosyalist çevrelerin siyasal partilere yönelttiği eleştirileri ve bu eleştirilerin dönemin emek hareketine katkılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Emek, Sol Dergiler, Siyasi Partiler, Çok Partili Hayat, Türkiye

ABSTRACT

The transition to a multi-party political system in 1946 marked a new phase in the relationship between labor and politics in Turkey. During this period, leftist magazines served both as the voice of the working class and as platforms for criticizing contemporary political parties. Between 1946 and 1950, journals such as *Gün, Gerçek, Sendika, Yığın*, and *Söz* offered sharp critiques of the Republican People's Party (CHP) and the Democrat Party (DP). The CHP was criticized for its state-centered and "classless, unified society" ideology, while the DP was viewed as liberal but insufficiently responsive to workers' demands. These publications emphasized that neither party truly supported the independent organization of the working class and demanded greater attention to issues such as the right to strike, union freedom, and social justice. This study employs a qualitative content analysis of these leftist periodicals to examine their critiques of political parties during Turkey's transition to multi-party democracy and to reveal their contributions to the intellectual foundations of the labor movement.

Keywords: Labor, Leftist Magazines, Political Parties, Multi-Party System, Turkey

* Bu çalışma, İsa YILDIRIM, *İnönü Döneminde Sol Düşünce Dergilerinin Olay ve Olgulara Bakışı*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara:2022, başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, isayildirim@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1511-4716.

Extended Abstract

The transition to a multi-party political system in 1946 constituted a significant turning point in the evolution of labor politics and leftist thought in Turkey. This study examines how leftist magazines published between 1946 and 1950—such as *Gün*, *Gerçek*, *Sendika*, *Yığın*, and *Söz*—interpreted political developments of the era and articulated criticisms toward the main political actors, particularly the Republican People's Party and the Democrat Party. Through a qualitative content analysis of these publications, the research explores the intellectual, ideological, and structural dynamics that shaped labor–politics relations in the early multi-party period. The findings reveal that leftist magazines positioned themselves as both advocates and interpreters of the working-class struggle at a time when Turkey was experiencing significant political transformation. While CHP was criticized for its state-centric approach and its discourse on a “classless, unified society,” DP was portrayed as adopting a liberal political line that nevertheless failed to address the fundamental demands of labor. Despite their ideological differences, both parties were frequently accused of neglecting the independent organization of workers and resisting demands for structural reforms, such as the legalization of the right to strike, broader union freedoms, and improved social justice mechanisms. These critiques illustrate the extent to which leftist intellectual circles perceived political parties as insufficiently responsive to the socioeconomic realities of the emerging labor class. In addition to presenting ideological critiques, the magazines also played a critical role in shaping the early conceptual foundations of the labor movement. Although the socialist organizations and publications of the period faced strong political pressure and often had short life spans, they nonetheless contributed to a durable intellectual legacy. Their persistent advocacy for worker rights and organizational autonomy provided a foundation upon which later labor mobilizations—especially those that emerged after the liberal environment introduced by the 1961 Constitution—were built. Thus, the leftist press of the late 1940s functioned not only as a space for contemporary political contestation but also as a medium that preserved and transmitted a long-term tradition of socialist discourse and labor activism. Overall, this study argues that the criticisms voiced in leftist magazines between 1946 and 1950 were instrumental in shaping both the ideological trajectory and practical strategies of subsequent labor movements in Turkey. By highlighting continuities in discourse, organizational expectations, and sociopolitical demands across decades, the research demonstrates that the socialist press of the early multi-party period constituted an essential intellectual link in the historical development of the Turkish labor movement.

Giriş

Türkiye sanayileşme yarışında geç kaldığı için işçi sınıfının ortaya çıkışı ve işçilerin örgütlenmesi 19. yüzyılın ilk yarsına denk gelmektedir. Osmanlı Devleti uzun yıllar tarım ülkesi görünümünü sürdürürken küçük el sanayii ve feodal üretim sistemini de devam ettirmiştir. İngiltere’de sanayi inkılabının başlaması ile birlikte peşi sıra gelen yeni buluşlar sosyoekonomik değişimleri de beraberinde getirmiştir. Sanayi bölgelerinde yoğunlaşan nüfus işçi sınıfının oluşmasına neden olmuştur.¹ Osmanlı Devleti’nde ilk devlet fabrikalarının kurulup sanayileşmenin başlaması 1840’lı yıllardır. İlk olarak ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla savaş sanayiine öncelik verilmiştir. Savaş sanayiine başka atölyeler ve iş kolları takip etmiş, 1835’te İstanbul’da Feshane açılmış, 1838’den sonra Bursa, Kayseri, Uşak, Afyon, Isparta ve Gördes’te büyük halı imalathaneleri kurulmuş, 1839 yılından sonra İstanbul tersanelerinde gemi yapımı hızlanmış ve 1840’ta ordu için üretim yapan Çuha Fabrikası İzmit’te faaliyete başlamıştır. Adı geçen fabrika ve imalathaneler Osmanlı Devleti’nin Avrupa’ya yakın liman kentleri olan İstanbul, Selanik, İzmir başta olmak üzere Balkan şehirlerinde ayrıca Bursa ve Adana civarında ilk sanayii işçilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yabancı sermayenin de etkisi ile inşaat, deri, dokuma, gıda, madenler, savaş sanayii, haberleşme, kâğıt, sigorta ve bankacılık, basın-yayın, şehir içi ulaşım, elektrik, gaz ve su gibi alanlarda gelişmeler yaşanmıştır. Böylece devlet fabrikalarının yanı sıra yabancı sermayeye dayalı özel işletme ve fabrikaların sayısı da artmıştır. 1908 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti’nde sanayii işçisinin sayısı 250 bine yakındır.²

1908 tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet Türkiye işçi tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. 1908 öncesinde Şirket-i Hayriye, demiryolları, tersane ve tütün rejisi gibi işçi sayısı fazla olan işletmelerde ufak çaplı grevler yaşanmıştır. Fakat II. Abdülhamid’in baskıcı rejiminde geniş örgütlenme imkânı bulamamışlar sonuç olarak sendikal örgütlenmeden mahrum kalmışlardır. II. Meşrutiyet’in özgürlük atmosferinde Türkiye işçi sınıfı, gerçek potansiyelini ortaya koymuş ve ülke genelinde sendikal örgütlenmeye gidilmiştir. Sendikal örgütlenme geniş çaplı grevleri de peşinden getirmiştir. İttihat ve Terakki geniş kitleleri meşrutiyete ısındırmak için özgürlüklere ve grevlere hoşgörü göstermiş fakat grevlerin 1908 ruhuna ters düştüğü günlerde hükümet kararnamesi ile grevler yasaklamıştır.³

İngiltere, Fransa ve Almanya’daki sanayileşme yarışı ham madde ve pazar arayışını artırmış, bu durum sömürgecilik faaliyetlerini hızlandırmıştır. Sömürgecilik rekabeti sonucunda I. Dünya Savaşı 28 Haziran 1914’te başlamış, Osmanlı Devleti Almanya’nın öncülüğündeki İttifak Grubu’na katılmıştır. 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı ağır kayıplar vermiştir. Savaşın ardından İttihat ve Terakki iktidarı sona ermiş, Meclis-i Mebusan feshedilmiş, ancak oluşan siyasal özgürlük ortamı farklı düşünce akımlarının, özellikle solun, gelişmesine zemin hazırlamıştır.⁴

Mütareke döneminde İstanbul’da Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF) ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF) gibi sol partiler ortaya çıkmış; çeşitli işçi örgütleri kamu ve özel kurumlarda işçi hareketlerini desteklemiştir. Sendika yasağının sürdüğü bu dönemde Hüseyin Hilmi Bey, eski Osmanlı Sosyalist Fırkası’nı TSF adıyla yeniden kurmuştur. Ancak Hilmi Bey’in öldürülmesiyle TSF dağılmış, sonrasında TİÇSF öne çıkmıştır. 1921 ve 1922’deki 1 Mayıs kutlamaları işgal güçlerinin baskısına rağmen gerçekleşmiş ve Anadolu’daki milli mücadeleye destek vurgusu taşımıştır.⁵

Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanması ile TBMM Hükümeti Lozan’a davet edilmiştir. Lozan görüşmelerine ara verildiği günlerde 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihinde İzmir’de Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır. TİÇSF bu dönemde açıktan faaliyet gösteremediği için *Aydınlık* dergisi işçilere yol göstermeye çalışmıştır. Dergi iktisat kongresine gidecek işçi ve köylü delegelere tavsiyelerde bulunmuştur.⁶ Kongreye zayıf bir kadro ile katılan işçiler, sendika kurma, grev hakkı, 1 Mayıs’ın işçi bayramı olarak yasallaşması ve amele yerine işçi ifadesinin kullanılması taleplerinde bulunmuşlardır.⁷

Meşrutiyet’in ilk yıllarında “*cemiyet*” olarak kurulan sendikalar 1909 tarihli Cemiyetler Kanununa göre kurulmuş ve faaliyet göstermişlerdir. Cumhuriyet döneminde sendikaların ilişkili olduğu mevzuat 1924 Anayasası

¹ Kemal Sülker, *Türkiye Sendikacılık Tarihi*, İstanbul: TÜSTAV, 3. Baskı, 2004, 21.

² Şehmus Güzel, *İşçi Tarihine Bakmak*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2007, 56-58.

³ Zafer Toprak, *Türkiye’de İşçi Sınıfı 1908-1946*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016, 14.

⁴ Mete Tunçay, *Türkiye’de Sol Akımlar*, 67.

⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal*, 396-408.

⁶ Mete Tunçay, *Türkiye’de Sol*, 730.

⁷ Kemal Sülker, *Türkiye’de Sendikacılık*, 44.

olmuştur. Anayasanın 70. maddesi toplanma ve dernek kurma hakkını düzenlemiş böylece sendika kurma hakkı dernek kurma hakkı içerisinde yer almıştır. 1925 tarihli Takrir-i Sükûn Kanunu sendika ve dernek kurmayı fiilen ortadan kaldırmışsa da 1926 Türk Medeni Kanunu dernek kurma hakkını kapsamlı bir şekilde yeniden ele almıştır.⁸ Devrimci anlayışı benimseyen işçiler Türk Amele Birliği'nin Cumhuriyet Halk Partisi'ne hizmet etmesi anlayışına sahip olan yöneticilerinin aksine bağımsız bir Amele Teali Cemiyeti kurmuşlardır. 1924 Eylül'ünde Amele Teali Cemiyeti kurulduğu zaman "tesanüt ve teavün" ayrıca "erbabı mesai beyninde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti umdelerine istinaden tescisi muhadenet" amacı güden işçi dernekleri de kurulmuştur. Fakat bu oluşumlar Mesai Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılması teklifi için yapılan toplantılar dışında pek bir faaliyet gösterememişlerdir.⁹ Takrir-i Sükûn Kanunu ile sosyalist eğilimli yayınlar susturulmuş ve Meclis'e gönderilen Mesai Kanunu'nun genel kurulda görüşülmesinden vazgeçilmiştir. Yerli sanayisini süratli bir şekilde kurmak ve geliştirmek isteyen Türkiye Cumhuriyeti, işçilerin temel hak ve hürriyetlerini hatta vatandaşların demokratik isteklerini ifade etmelerinden bile rahatsız olur hale gelmişti. 1927 yılında Amele Teali Cemiyeti kapatılmış, işçi sınıfı üzerinde patronların yanı sıra siyasi ve idari baskı da şiddetini arttırmıştır.¹⁰ CHP'nin 1927 Nizamnamesinin 40. maddesi ile siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel bütün teşekküllerin yönetiminde yer alacak namzetlerin parti müfettişlerinin onayından geçtikten sonra ilan olunması kararlaştırılmıştır.¹¹ Böylece CHP'nin onayından geçmeyen kişiler veya teşekküller resmîyet kazanamayacaklardı. 1931 yılında artık CHP işçilerin bir sınıf teşkil ettiğini inkâr etmiştir. 1931 yılı parti programının ikinci kısmının ikinci maddesi "sınıf yok iş bölümü var" başlığı ile "Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdî ve içtimaî hayat için iş bölümü itibarıyla muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki" edildiğini açıkça ifade etmiş ve işçi sınıfı başta olmak üzere tüm sınıflar reddedilmiştir. Maddenin devamında Türk toplumu beş adet çalışma zümresine ayrılmış, bunlar "1) Küçük çiftçiler, 2) Küçük sanayi erbabı ve esnaf, 3) Amele ve işçi, 4) Serbest meslek erbabı, 5) Sanayi erbabı, büyük arazi ve iş sahipleri ve tüccar" olarak belirtilmiştir. CHP'nin amacının sınıf mücadelesi yerine sosyal düzenin ve dayanışmanın temin edilmesi olarak ifade edilmiştir.¹² CHP sınıf bilincinin oluşmasına fırsat verecek kurum ve kuruluşların varlığını ve yaşamasını istememiştir. İşçilerin örgütlenmesi yasaklanmış olmasına rağmen zaman zaman işçiler grev girişiminde bulunmuşlardır. 1922-1936 yılları arasında İstanbul Tramvay İşçilerinin grev girişimleri bu duruma örnek gösterilebilir. Bu gibi grev teşebbüslerinin önlenmesi amacıyla 1933 yılında Türk Ceza Yasasının 201. maddesindeki değişikliklerle işçileri toplu olarak iş bırakmaya teşvik etmek ve işverenlerin toplu olarak işçileri işten atması yasaklanmıştır. 8 Haziran 1936 tarihinde kabul edilen 3008 numaralı İş Kanunu¹³ da işçilerin örgütlenmesine izin vermemiştir. Yasa grev ve lokavtı yasaklamış olmasına rağmen işverenlerin işçi çıkartmalarına engel olamamıştır. CHP işçi sınıfını istediği gibi yönetmek ve partinin bir parçası haline getirmek için İzmir'de bir uygulama başlatmıştır. Parti işçileri ayrı ayrı dernekler olmaktan çıkartıp büyük bir dernek çatısı altında toplamıştır. Mesela aynı iş kolunda sayılan yedi adet amele derneği "Deniz Amelesi Cemiyeti" adı altında birleştirilmiştir. Bunun dışında "İmtiyazlı Şirketler Memur ve Müstahdem Birliği" ve "Sanayi İşçileri Birliği" kurulmuştur. Bu birliklerin dışında işçileri ve esnafı rejime bağlı ve faydalı kılmak için 1935 yılında "İşçi ve Esnaf Birliği" kurulmuştur.¹⁴

İşçiler için kötü haber 26 Haziran 1938'tarihinde kabul edilen 3512 numaralı Cemiyetler Kanunu ile gelmiştir. Kanunun 9. Maddesi'nin H fıkrasıyla "Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına dayanan," cemiyetlerin kurulması yasaklanmıştır.¹⁵ Böylece işçi ve emekçi kesimlerin örgütlü bir şekilde hak arama mücadelesinin önüne geçilmiş, bu süreç II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir.

Bu çalışmanın konusu çok partili hayata geçerken kurulan siyasi partiler ve sol dergilerin bu partilere yönelik eleştirileridir. Türk siyasal hayatında siyasi partilerin kurulması ile birlikte seçim yarışı rekabetli olmaya başlamış ve emekçi kesimler de önemli bir oy potansiyeli olarak görülmüştür. Grev hakkı başta olmak üzere emekçi kesimlerin sorunları ve talepleri siyasi partilerin programlarında yer almıştır. Emekçi kesimlerin bu partilere yaklaşımlarını dönemin sol dergilerinde bulmak mümkündür. Dönemin sol dergileri ve emekçi kesimleri ile ilgili birtakım çalışmalar olmakla birlikte emekçi kesimlerin siyasi partilere yaklaşımı detaylı şekilde

⁸ Zafer Toprak, *Türkiye'de İşçi*, 372.

⁹ Kemal Sülker, *Türkiye'de Sendikacılık*, 46.

¹⁰ Lütfi Erişçi, *Türkiye'de İşçi*, 20.

¹¹ CHP 1927 Nizamnamesi, 17 / <https://acikerisim.tbmm.gov.tr>, Erişim 01.06.2025.

¹² CHP 1931 Nizamnamesi ve Programı, Ankara: TBMM Matbaası, 1931, 32.

¹³ İş Kanununun 72. Maddesi "Grev ve Lokavt, yasaktır." *Resmî Gazete* 15 Haziran 1936, sayı 3330, 6630.

¹⁴ Kemal Sülker, *Türkiye'de Sendikacılık*, 49.

¹⁵ *Resmî Gazete*, 14 Temmuz 1938, Sayı 3959, 10272.

ele alınmamıştır. Emekçi kesimler tek parti döneminde sahip olamadıkları haklarını yeni kurulan partiler aracılığı elde etmeyi umut etmişlerdir. Yeni kurulan partilerin iktidar partisinden anlamlı bir farklılık göstermediğinin anlaşılmasıyla birlikte, emekçi kesimler alternatif arayışlara yönelmiştir. Bu toplumsal ve siyasal atmosfer içerisinde sosyalist eğilimli partiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak, söz konusu sosyalist partiler uzun ömürlü olamamış; bu durum, Türkiye’de çok partili siyasal yaşamın sol düşünceye kapalı bir biçimde şekillenmesine yol açmıştır. 1960’lı yılların özgürlük ortamında yaşanan sol gelişmelerin zihinsel arka planı bu dönemde oluşmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, yani 1945 sonrası dönemdeki sol hareketler üzerine çeşitli akademik çalışmalar bulunmaktadır. Ancak, bu dönemde işçi sınıfının çok partili siyasal hayata geçiş sürecinde kurulan yeni partiler ve iktidar partisine olan ilişkileri derinlemesine incelenmemiştir. Biz bu çalışmada, 1945 sonrası dönemde sol dergilerin yayınlarında siyasal partilere yönelik algı ve tutumlarını analiz etmeyi amaçladık.

1. Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Siyasal Partiler ve İşçi Haklarına Yaklaşımlar

Tek Parti döneminde CHP’nin sosyal sınıflara, sınıflar arası ilişkilere ve sınıflarla devlet arasındaki ilişkilere bakışı, partinin “Halkçılık” ilkesi ve bu ilkenin sosyal temelini oluşturan “Dayanışmacılık” çerçevesinde ele alınmıştır. Bu yüzden Tek Parti iktidarı toplumsal sınıfların varlığını reddetmiş, sınıfsal çıkar farklılıkları ve sınıfsal mücadeleleri de yok saymıştır. Sınıf değil çeşitli meslek gruplarının var olduğu, onlarında birbiri ile çatışma halinde değil tam bir uhuvvet ve tesanüt içerisinde oldukları belirtilmiştir. Türk toplumunda sınıf olmadığı için farklı sınıfların haklarını savunacak partilere de ihtiyaç yoktur çünkü CHP toplumun bütün kesimlerini temsil edebiliyordu. CHP’nin çalışma hayatına ve emekçi kesimlerin sorunlarına bu bütüncül bakış açısının sonucu olarak 1920’li yıllarda ufak tefek düzenlemeler dışında işçi kesiminin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek için hiçbir hukuksal düzenleme yapılmamıştır.¹⁶ Çok Partili hayata geçerken sol/sosyalist hareketin en çok eleştirdiği konu CHP’nin “Sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitleyiz” anlayışı olmuştur.

1940’lı yıllarda işçi sayısında belirgin bir artış gözlenmiştir.¹⁷ Çalışma mevzuatı kapsamına giren işçilerin sayısı 1937 yılında 180.374 iken, bu sayı 1947’de 289.147’ye, 1950 yılında ise 373.361’e yükselmiştir. Çalışma Bakanlığı’nın 1 Ocak 1950 tarihli verilerine göre toplam işçi sayısı 392.638 olarak kaydedilmiştir. Ancak bu rakam, dönemin toplam nüfusunun yalnızca %2,07’sine karşılık gelmekte olup, işgücüne katılım oranının oldukça düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.¹⁸ Savaş sonrası hem dünyada hem Türkiye’de demokratikleşme süreçlerinin başlamış olması ve Türkiye’de sınırlı bir sanayileşme ve kentleşme sonucunda işçi örgütlenmesinde de uzun süren sessizlikten sonra yeni bir dönem başlamıştır.¹⁹ II. Dünya Savaşı sonrasında CHP iktidarı, baskıcı yönetim anlayışını büyük ölçüde sürdürmekle birlikte, Türkiye’nin Batı eksenine yönelmesiyle birlikte demokratikleşme yönündeki talepler ve işçi sınıfının artan beklentileri karşısında bazı siyasal ve toplumsal tavizler vermek durumunda kalmıştır.²⁰ Hükümetin işçi sınıfı karşısında verdiği en büyük taviz işçi örgütlenmesi için büyük önem taşıyan sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağının kaldırılması olmuştur. 5 Haziran 1946 tarihinde kabul edilen 4919 numaralı “Cemiyetler Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun”un kabul edilmesi ile “Sınıf esasına veya adına dayanan” cemiyet kurma yasağı kaldırılmıştır.²¹ Sınıf esasına dayalı cemiyet kurulmasına neden izin verildiğini İsmet İnönü CHP’nin 1946 Olağanüstü Kurultayında açıklamıştır. İnönü, parti programlarının, sınıf esasına dayalı cemiyet kurulmasını yasakladığını hatırlatarak, “Sınıf mücadelesini istemeyen ve sınıf menfaatleri arasında ahenk arayan esasta kalacağız. Vatandaşlardan, sınıf menfaatleri üzerine cemiyet ve parti kurmak isteyenlere, kanun yolu ile mâni” olmayacaklarını belirtmiştir. İnönü, gerçekte yasaklamak istedikleri cemiyet ve partilerin “Kökü dışarda, yâni yabancı âleti olan cemiyet ve partiler” ve onların ilişkili olduğu örgütler olarak ifade etmiştir. İnönü ayrıca dini siyasete âlet eden cemiyet ve partilere de kanun yolu ile mücadele edeceklerini vurgulamıştır.²² 1947 kurultayında da vatandaşların siyasi ve medeni hakları konusunda fikir ve vicdan özgürlüğü, toplantı ve gösteri yapma, sendika ve siyasi parti kurma gibi

¹⁶ Ahmet Makal, *Ameleden İşçiye Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 3.Baskı, 2015, 214.

¹⁷ 1940’lı yılların başlarında iş gücünün sektörel dağılımı incelendiğinde, iş kanunu kapsamına giren 275.000 işçiye ek olarak 20.000 küçük sanayi işçisi, 100.000 küçük sanat işçisi, 100.000 ev sanatı işçisi, 6.000 deniz işçisi ve 200.000 tarım işçisi dâhil edilmiştir. Böylece toplam işçi sayısı yaklaşık 701.000’e ulaşmıştır. Bu veriler, dönemin ekonomik yapısında sanayi dışı sektörlerde çalışan işgücünün önemli bir ağırlığa sahip olduğunu göstermektedir. Ahmet Makal, *Ameleden İşçiye*, s. 72

¹⁸ Şehmus Güzel, *İşçiler Örgütleniyor (1939-1950)*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2016, 210.

¹⁹ Şehmus Güzel, *İşçi Tarihine Bakmak*, 111.

²⁰ Lütfü Erişçi, *Türkiye’de İşçi*, 28.

²¹ *Resmî Gazete*, 14 Temmuz 1946, sayı 3959, 10272.

²² *Ulus*, 11 Mayıs 1946, 1-2.

haklarının CHP tarafından korunacağı bir kere daha belirtilmiştir.²³ Böylece ülke demokrasisinin gelişmesinin önündeki engellerin yine CHP tarafından kaldırıldığı vurgulanmıştır.²⁴ CHP'nin 1923-1948 yılları arasındaki çalışmalarının anlatıldığı kitapçığında CHP'nin 25 yıllık iktidarı boyunca sosyal alanda yapılan çalışmalar özetlenmiştir. Sanayileşmenin sonucu olarak sosyal alanlarda doğan sorunların devlet eliyle çözülmesine önem verildiği vurgulanmıştır. Endüstriyel iş yerlerinde çalışan işçiler için çalışma şartlarının iyileştirilmesi, işveren ve işçiler arasındaki ilişkileri düzenlemek, ücret meselesini hakkani esaslara göre belirlemek, işçilerin sağlık şartlarını iyileştirmek, işçinin ve ailesinin hayatını, ihtiyarlığını güvence altına almak, iş kazalarına, ölümlere karşı sigortalar teşkil edilmiştir. İşsizlere iş bulmak vb. gibi sosyal konular dikkat ve hassasiyetle ele alınmış, bu alanları düzenleyici kanunlar çıkartılmış, işçi sigorta teşkilatı ve iş bulma teşekkülleri meydana getirmiştir. Çalışma hayatında yaşanan önemli gelişmeler karşısında çalışma münasebetleriyle yakından ilgilenmek için Çalışma Bakanlığı kurulmuştur.²⁵ Çalışma Bakanlığı 8 Haziran 1945'te kurulmuş ve Sadi İrmak Çalışma Bakanı olarak atanmıştır.²⁶ Çok partili hayata geçerken, CHP iktidarı boyunca işçi ve emekçi kesimlerin haklarını yapmış olduğu düzenlemelerle koruduğunu ifade etmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından itibaren Türkiye'de çok partili hayata geçme isteği vardı, bu istek II. Dünya Savaşı sonrası değişen toplumsal durum ile çok partili hayata geçilmesinde etkili olmuştur. Bu dönemin ilk muhalefet partisi 18 Haziran 1945'te Nuri Demirağ tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi olmuştur. MKP, kurulduktan sonra sürekli bir latife konusu olmuştur. MKP'nin siyasal hayatta ifade ettiği manayı daha doğrusu manasızlığı İsmet İnönü 1 Kasım 1945 nutkunda şu şekilde ifade etmiştir: *"Bizim tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır."*²⁷ İnönü'nün ifade ettiği etkiyi yapacak olan Demokrat Parti 7 Ocak 1946'da kuruldu. İşçi sınıfı CHP karşısında kurulan DP'ye destek vermiştir.²⁸ Kemal Sülker'e göre, DP'nin işçilere sendika ve grev hakkı tanıyacağı yönündeki vaatleri, işçi kesiminde önemli bir beklenti yaratmış ve bu durum işçilerin siyasal eğilimlerinde belirleyici olmuştur. Sülker, çok partili hayata geçiş sürecinde işçilerin büyük ölçüde DP'ye yöneldiğini, bunun da CHP'nin işçi politikalarına bir tepki olarak geliştiğini belirtmektedir. İşçilerin DP'ye yönelişi, dönemin siyasal atmosferinde sol eğilimli yeni partilerin ortaya çıkışını da dolaylı biçimde etkilemiştir. Ancak bu partilerin kuruluşunda yalnızca işçilerin siyasal tutumları değil, II. Dünya Savaşı sonrasında güçlenen demokratikleşme eğilimleri ve uluslararası konjonktürün de etkili olduğu görülmektedir. Kemal Sülker'in değerlendirmelerine göre, bu sosyalist partiler işçi sınıfı içinde geniş bir destek bulamamış; örgütlenme çabaları sınırlı kalmış ve toplumsal taban oluşturma konusunda başarılı olamamışlardır. Bu partiler işçilerin karşısına çeşitli programlarla çıkmışlar ve atmosfer II. Meşrutiyet döneminin parti ve düşünce bolluğunu andıran bir hale gelmiştir. Mesela Sosyal Adalet Partisi, sosyalizm, adalet ve devletçilik prensiplerinin birleştirileceğini vaat etmiştir. Liberal Demokrat Parti, en zavallı sınıf olarak memurları görmüştür. Çiftçi Köylü Partisi, İngiliz hayranlığını ifade ederken iktidar partisi ile görüş birliği içerisinde olduklarını ifade etmiştir.²⁹ Ancak bu partiler, emekçi sınıfların gerçek sorunlarını kavrayamadıkları için geniş halk kesimlerinden destek bulamamışlardır.

Muhalefet partilerinin işçi meselesine yaklaşımlarını ele alacak olursak, bu konuda en zayıf olan MKP'dir. Partinin nizamnamesinde işçilere yönelik herhangi bir vaat bulunmamaktadır. Sadece işçi haklarının teminat altına alınacağı ve resmi tatillerde işçilerin ücretlerinin ödeneceği ifade edilmiştir. Fakat MKP Samatya bucak başkanlığı muhtemelen 1946 seçim kampanyası sırasında *"MKP'nin Memlekete Hediye Edeceği İşçi Hakları Beyannamesi"* adıyla bir anlamda İş Kanunu benzeri bir tasarı hazırlamıştır. Bu tasarıya göre 22 yıl çalışan bir işçi emekli olmaya hak kazanacaktı. İşsiz kalan işçilere üç ay yarım yevmiye maaş ve üç ay içinde yeni bir iş bulunması zorunlu

²³ CHP 25 Yıl, Ulus Basımevi, Ankara: 1948, 29.

²⁴ Hakan Uzun, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946 Olağanüstü Kurultayı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XIII/26 (2013 Bahar/Spring), 139-161.

²⁵ CHP 25 Yıl, 54.

²⁶ Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) – Rejim Krizi*, Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, 551.

²⁷ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1960*, 1. Cilt, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2020, 63.

²⁸ 1946 seçimleriyle birlikte işçi sınıfının siyasal yönelimi belirginleşmiş, işçilerin önemli bir kısmı Demokrat Parti'ye (DP) destek vermeye başlamıştır. CHP raporlarında bu durum, muhalefet partilerinin işçiler arasında etkili propaganda yürütmesiyle açıklanmıştır. 21 Temmuz seçimlerinde işçilerin büyük çoğunluğu Demokrat Parti ve Milli Kalkınma Partisi'ne oy vermiş, bu durum CHP'nin özellikle sanayi merkezlerinde ciddi oy kaybına yol açmıştır. CHP kaynakları, işçilerin bu tutumunu hem parti politikalarına karşı bir tepki hem de "milli şuurun tezahürü" olarak değerlendirmiştir. Aziz Çelik, *Vesayetden Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, 215

²⁹ Kemal Sülker, *Türkiye Sendikacılık*, 56-57.

olacaktı. Eşit işe eşit ücret ayrıca fazla mesailerin ücrete tabi olması ve hastalık ve emeklilik sigortası imkânları sağlanması hedefleniyordu.³⁰

DP'nin programına bakıldığı zaman partinin işçi meselesini daha somut bir yaklaşımla ele aldığı görülmektedir. Öncelikle DP programının beşinci maddesi; "*Aile ve mülkiye esaslarına dayanan Türk Cemiyetinde, içtimâî adalet ve insanî tesanüt prensiplerinin millî vicdanda kökleşmesi ve tatbikatta geniş yer bulması için çalışmayı vazife biliriz.*" diyerek CHP'nin geleneksel dayanışmacı toplum anlayışını devam ettirdiğini göstermiştir. Bu maddenin devamında; "*İnsanlık haysiyetinin korunması için çalışmak isteyen her işsiz yurttaşın iş bulunmasını, ihtiyarlık, hastalık ve sakatlık gibi hallerde yurttaşların yardım görmelerini demokrat bir cemiyetin başlıca hedefleri*" olduğunu ifade etmişlerdir.³¹ DP'nin programında bulunan bu gibi maddeler sayesinde hükümet tarafından yeni sosyal yardım yasalarının hazırlanıp kabul edilmesi DP'nin bu alandaki başarısını göstermektedir.³² Parti programının 7. maddesinde; "*İşçilerin, çiftçilerin, tüccar ve sanayicilerin, serbest meslekler mensuplarının, memur ve muallimlerin, yükseköğretim talebesinin mesleki ve içtimâî ve iktisadî maksatlarla cemiyetler, kooperatifler ve sendikalar kurmalarını gerekli buluyoruz.*" diyerek sendikal örgütlenmeye verdikleri desteği açıkça ifade etmişlerdir. DP'nin 20 Haziran 1949 tarihli İkinci Büyük Kongresinde parti programının 7. maddesine bir ek yapılmış ve "*Bütün bu meslek ve tesanüt teşekküllerinin manevî şahsiyet olarak her türlü siyasi tesir ve maksatlar dışında kalmaları şartıyla, işçi sendikalarının grev hakkının tanınması*" parti programında yer almıştır.³³

CHP ve DP, çeşitli dönemlerde grev hakkını destekleyici söylemlerde bulunmalarına karşın, bu hakkın yasal ve kurumsal bir çerçeveye kavuşturulması yönünde somut bir adım atmamışlardır. CHP iktidarda olduğu sürede İş Kanunu ve Sendikalar Kanunu ile çalışma ilişkilerini kendi isteği doğrultusunda düzenlemiştir. 1947 yılında 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun tasarısı Meclis'te görüşülürken DP grev hakkını savunmuş ve 1949'da da parti programına grev hakkını koymuştur. Buna karşılık CHP hem Sendikalar Kanunu görüşülürken hem de 1950 senesinde İş Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapılırken greve şiddetle karşı çıkmıştır. CHP'nin greve karşı oluşunun en temel nedeni sınıf mücadelesini reddeden geleneksel dayanışmacı yaklaşımdır. Ayrıca iktidar işçi haklarının tahkim mekanizması ile korunduğu için işçilerin greve ihtiyaçlarının olmadığını savunuyordu. CHP'ne göre grev hakkı doğal olarak peşinden lokavtı getireceği için aslında işçinin lehine değil aleyhine bir uygulama olacaktır. Başlangıçta grevi savunan DP yöneticilerinin zamanla grev konusunda fikir değişikliğine gittiği görülmektedir. Zaman içerisinde DP'nin hükümet programlarından ve parti sözcülerinin demeçlerinden grev hakkı konusunun kalktığı görülmüştür. Sonuç olarak grev hakkı konusunda CHP ile DP arasında bu partilerden birinin programında yer alıyor olması dışında bir fark kalmamıştır. DP'nin iktidarda olduğu 1950-1960 yılları arasında ise grev hakkına CHP sahip çıkmıştır. DP'nin işçi meselesine bakışını daha iyi anlayabilmek için partinin kurucularının CHP'nin içerisinde çıktıklarını göz önünde bulundurmak gerekir. 1936 tarihli İş Kanunu çıkartıldığı zaman Celal Bayar İktisat Vekili, 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu çıkartıldığı zaman ise başvekilidir. Sınıfsız bir toplum iddiası Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı olduğu 1950-1960 yılları arasında da devam etmiştir. DP mensuplarının sendikal hareketlere ve sol fikirlere karşı tavrı aslında CHP'nden çok farklı değildi.³⁴ Tüm bu gelişmelere rağmen emekçi kesimler grev hakkını ancak 1961 Anayasası ile elde etmiştir. Anayasanın 47. Maddesi ile toplu sözleşme ve grev hakkını verilmiş, sonrasında 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ile grev hakkı tanımlanmıştır.³⁵ Böylece emekçi kesimler grev hakkına yasal olarak sahip olmuşlardır.

Parti programında Grev hakkı konusuna yer veren partilerden birisi de Millet Partisi'dir. MP, 19 Temmuz 1948 tarihinde Ankara'da DP'den ayrılan siyasetçiler tarafından kurulmuştur. MP, milliyetçi, halkçı ve sosyal konularda muhafazakâr bir tutum sergilemiştir. Partinin fahri başkanlığına Mareşal Fevzi Çakmak getirilmiştir. Parti TBMM'de 24 milletvekili ile temsil edilmiştir.³⁶ Parti programının 121. maddesinde; "*İşçinin grev yapmak hakkını kabul ediyoruz. Ancak bu hak işçi ile işveren arasındaki mukaveleleri ve diğer işçilerin çalışma hakkını ihlal edemez.*

³⁰ Cemil Koçak, *Türkiye'de İki*, 561.

³¹ DP Programı 1946, madde 5, TBMM Açık Erişim <http://hdl.handle.net/11543/917> 03.06.2025.

³² Cemil Koçak, *Türkiye'de İki*, 561.

³³ Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Ankara: Doğu Matbaası, 1949, 49.

³⁴ Ahmet Makal, *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963*, Ankara: İmge Kitapevi, 2002, 59-60.

³⁵ *Resmî Gazete*, 24 Temmuz 1963, sayı 11462, 6.

³⁶ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde DP (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004, 496.

*Grevler hususi bir kanunla tanzim edilmelidir.*³⁷ ifade yer verilmiştir. MP, iktidar olamadığı için savunduğu fikirleri uygulama imkânına sahip olamamıştır.

1940'lı yılların modası olarak hemen hemen bütün partiler programlarında işçi ve emekçi kesimlerin haklarının verilmesi yönünde ifadelere yer vermişlerdir. Şüphesiz bunda işçi ve emekçi kesimlerinin savaş yıllarında yaşadığı zor çalışma şartları ve yaşam koşullarında görülen sıkıntıların etkisi büyüktür. Bu dönemde işçi ve işçi hareketlerine parti programlarında genişçe yer veren, süreli yayınlar ve sendikalaşma açısından yoğun faaliyet gösteren iki sosyalist parti öne çıkmaktadır.³⁸ Bunlardan ilki Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından 14 Mayıs 1946'da kurulan Türkiye Sosyalist Partisi diğeri Şefik Hüsnü Deymer tarafından 20 Haziran 1946 tarihinde kurulan Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'dir.³⁹ Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun kurduğu TSP'nde TKP içerisinden ve dışarisinden sol kadrolar yer almıştır. Aziz Nesin ve Rifat Ilgaz kısa bir süre bu partinin üyesi olmuşlardır. "Gün" ve "Gerçek" gazeteleri bu partinin yayın organlarıdır. TSP, Mensucat İşçileri Sendikası başta olmak üzere pek çok sendikanın kurulmasında öncü rol oynamıştır. TSEKP'in kurulmasında Şefik Hüsnü Deymer ve TKP'nin etkisi büyüktür. TSP'ne üye olan kişilerden bazılarının TSEKP'ne geçtikleri görülmüştür. "Sendika", "Yığın" ve "Söz" gibi gazete ve dergiler partinin yayın organı görevini üstlenmiştir. Parti özellikle işçi sendikaları alanında faaliyet göstermiştir.⁴⁰ Bu iki sosyalist parti emekçi kesimlerin temel haklarının savunucusu olmuşlar, grev hakkı, çalışma saatleri, ücret sorunları konusunda mücadele vermiş, sendikanın önemi ve sendikal örgütlenmenin ne şekilde olacağı konusunda fikir tartışmaları yapmışlardır. Bu fikir tartışmaları 1960'lı yıllarda yaşanan sol hareketlerin zihinsel arka planını oluşturması bakımından önemlidir.

Türkiye sendikacılık tarihinde 1946 sendikacılığı ve 1947 sendikacılığı olarak tanımlanan iki ayrı sendikacılık modeli tecrübe edilmiştir. 1946 sendikacılığı II. Dünya Savaşı sonrası esen özgürlük ve demokrasi rüzgârı ışığında, siyasetteki sol açılım doğrultusunda sınıf temelli özgür ve güçlü bir sendikacılık faaliyetidir. 1947 sendikacılığı Sendikalar Kanunu güdümünde en azından bir süre vesayet altında bir sendikacılık modeli olmuştur.⁴¹ 1946 sendikacılığı emek tarihi ve sendika-siyaset ilişkisi bakımından kendine has bir yere sahiptir. 1946 sendikacılığı egemen güçler tarafından görmezden gelinip unutturulmaya çalışılmış veya bir avuç militanın çevirdiği muzır işler olarak addedilip gözlerden uzak tutulmaya çalışılmıştır.⁴² 1946 sendikacılığı emekçi kesimler için bambaşka bir yere sahip olmuştur. Kaynakçı Ustası İhvan Kabacıoğlu TSP'nin yayın organı olan *Gün* dergisinde yazmış olduğu yazısında; "Biz ne devlet içinde ne de devlet karşısında kurulmuş sendikalar değiliz... Maksudumuz hasta veya işsiz arkadaşlarımıza yardım için aramızda tesanütü sağlamak patronun karşısına bir varlık olarak dikilmekten başka bir şey değildir."⁴³ diyerek kimsenin güdümünde olmadıklarını amaçlarının işçilerin temel hak ve hürriyetlerinin savunulması olduğunu işçi olarak birinci ağızdan ifade etmiştir.

2. Çok Partili Hayata Geçerken Basın Yayın Hayatı ve Sol Dergiler

18. yüzyıldan itibaren basın, iktidarların, muhalefetin ve toplumsal muhalefet hareketlerinin söylemlerini kamuoyuna aktaran önemli bir araç haline gelmiştir. Gazete ve dergiler, tarih araştırmaları açısından vazgeçilmez kaynaklar olmakla birlikte, içeriklerinin dönemin siyasal, ideolojik ve ekonomik koşullarından etkilendiği unutulmamalıdır. Sansür, yasal kısıtlamalar ve ideolojik yönlendirmeler, basın özgürlüğünü sınırlayan temel unsurlardır. Belgelerin yok olduğu veya eksik kaldığı dönemlerde süreli yayınlar, özellikle Türkiye'nin emek ve sol tarihi araştırmaları açısından birinci el nitelikli önemli kaynaklar olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de basın özgür görünse de, gerçekte sıkı bir denetim altındaydı. İktidar, basını kontrol etmek için sert önlemler uygularken, kamuoyuna basının özgür olduğu yönünde beyanlarda bulunmuştur. Bu söylemin iki temel nedeni vardır. Birincisi, Avrupa devletleriyle ilişkilerde tarafsızlık politikasını korurken diplomatik esneklik sağlamak ve basın aracılığıyla dolaylı mesajlar iletmektir. İkincisi ve

³⁷ *Millet Partisi Program ve Tüzük*, Ankara: Sakarya Basımevi, 1948, 20.

³⁸ Şehmus Güzel, *İşçiler Örgütleniyor (1939-1950)*, 139.

³⁹ Emin Karaca, *Unutulmuş Sosyalist: Esat Adil*, İstanbul: Belge Yayınları, 2008, 156.

⁴⁰ Ateş Uslu, "Çok Partili Hayata Dönüş Dönemi – Seçim Yasasının Değişmesinden 1946 Seçimlerine", *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Hayat*, Ed. Gökhan Atılğan, 3. Basım, İstanbul: Yordam Kitap, 2019, 368.

⁴¹ Zafer Toprak, *Türkiye'de İşçi*, 421.

⁴² Aziz Çelik, *Vesayetten Siyasete*, 86.

⁴³ İhvan Kabacıoğlu, "Samet Ağaoğlu'na Cevap", *GÜN*, 20 Ekim 1946, S. 27, 13

⁴⁴ Aytül Tamer Torun, "Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkçe Sol Basından İzlenimler: İşçi Hareketleri...", *Erciyes İletişim Dergisi Akademia*, 4 (2014), Cilt: 3, 42-64

daha önemli olanı ise, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren süren ideolojik dönüşüm sürecinde basın, Kemalist ideolojiyi yerleştirmek, Osmanlı mirasını zihinlerden silmek ve muhalefeti denetim altında tutmak için bir araç olarak görülmesidir. Bu nedenle savaş yıllarında da basın, iktidarın kontrolü altında şekillenmiştir.⁴⁵

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de basın özgürlüğü fiilen ortadan kalkmıştır. 1940'ta ilan edilen sıkıyönetimle hükümet, geniş yetkilerini kullanarak gazeteleri istediği süreyle kapatma hakkına sahip olmuştur. Bu kararlar yargı denetimine tabi değildir ve doğrudan Basın Genel Müdürlüğü aracılığıyla uygulanmıştır. Gazeteler ancak hükümetin izniyle yeniden yayımlanabilmiştir.⁴⁶

Türkiye'de 1946-1950 yılları arası dönem pek çok canlı gelişmeye sahne olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra CHP'nin tutucu kanadı büyük bir yenilgi almış ve çok partili hayata geçilmiştir. Uzun yıllardır CHP içerisinde birikmiş kırılganlıklar ve kızgınlıklar açığa çıkmaya başlamıştır. Artık her şey söylenmeye ve yazılmaya başlamıştır. CHP ilk önce sertlik yolunu dener ve Recep Peker Başbakanlığa getirilir. Bu durum büyük gerginliklere yol açar ve İsmet İnönü, Hasan Saka'yı Başbakanlığa getirir. Ülkedeki gergin hava yumuşar. Hasan Saka'dan sonra Şemsettin Günaltay Başbakanlığa getirilir ve CHP yeni tavizler vermeye başlar. Bu dönemin en etkili sağ dergisi Necip Fazıl Kısakürek'in *Büyük Doğu* dergisidir. Milliyetçi ve Turancı yayınlarda da büyük oranda artış görülür. Sol basın ise kısa süreli bir çekingenlikten sonra siyasi parti, sendika, dernek ve süreli yayınlar ile kendisini göstermeye başlamıştır.⁴⁷

II. Dünya Savaşı ve sonrasında çıkan edebiyat ve sanat dergilerinin ortak bazı özellikleri göze çarpmaktadır. Bu süreli yayınlarda demokrasi, eşitlik, özgürlük ve kardeşlik kavramlarının yanı sıra; savaşın perişan ettiği insanların hayatlarını ve yaşadıkları sıkıntıları, yeni yeni başlayan köyden kente göç olgusu ve ekonomik krizler, gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Tek Parti yönetiminin düşünce ve örgütlenme hürriyeti üzerindeki baskısı acımasız boyutlara ulaşmaktadır. Sanatçılar ve gazeteciler cezaevlerinde, sürgünlerde veya yazı yazmaktan men edilmiş bir haldedir. Bu durumun neticesinde bilhassa savaşa katılmış ülkelerin gerçekçi edebiyat eserlerinden çeviriler yapılmış, antidemokratik kanunların ve uygulamaların kaldırılması için mücadele verilmiştir. Remzi İnanç, 1930'lu ve 1940'lı yıllar Türkiye'sini araştırmak isteyenlerin özellikle dönemin dergilerini sağıyla ve soluyla tek tek incelemesi gerektiğini çünkü günlük basının veremediği bilgileri ve yapamadığı eleştirileri haftalık, on beş günlük ve aylık olarak yayınlanan dergilerin üstlendiğini söylemiştir.⁴⁸

Remzi İnanç Bilim ve Sanat dergisinde 1940'lı yılların sol süreli yayınlarını ele aldığı bir dizi yazı yayımlamıştır. Rasuh Nuri İleri, Remzi İnanç'a bir mektup göndermiş ve 1940'lı yılların sol dergi ve gazetelerinin adlarını ve yayın tarihlerini liste halinde sunmuştur. Rasuh Nuri'ye göre 1940'lı yılların Sol/Sosyalist dergileri; *Adımlar-1943, Ant-1945, Ali Baba-1947, Başdan-1948, Barış-1950, Başak-1940, Bizim Paşa-1949, Bu Yollar Uzar-1947, Çığ (?)*, *Dikmen-1945, Edebiyat Dünyası-1948, Gün-1945, Gün-1946, Geveze-1947, Gerçek-1946, Gerçek-1950, Görüşler-1945, Görüşler-1946, Hür-1947, Zincirli Hürriyet-1947, Hür Vatan-1947, Hür Gençlik-1949, Hikayeler-1947, İktisadi Yürüyüş (bir dönem), İnsan-1938/1945, Küllük-1940, Marko Paşa-1946, Merhum Paşa-1947, Malum Paşa-1947, Hür Marko Paşa-1949, Medet-1950, Paşa Marko, Öküz Mehmet Paşa, Yedi Sekiz Paşa, Nuhun Gemisi-1949, Nazım Hikmet-1949, Köy Enstitüleri Dergisi-1945, Söz-1946, Sokak-1940, Ses-1938, Yeni Ses-1939, Yeni Ses-1941, Yeni Ses-1943, Ses-1946/1948, Sendika-1946, Seçilmiş Hikayeler-1947, Tarla-1950, Uyanış (Serveti Fünun)-1939/1940, Yeni Yol-1940, Yurt ve Dünya-1941, Yağmur ve Toprak-1948, Yaprak, Yenilikler-1946, Yeni Baştan-1950, Yirminci Asır-1948, Yeni Dünya-1945, La Turquie, Tan-günlük, Yürüyüş-1942, Yeni Edebiyet-1940, Yığın-1946, Yirmidört Saat-1947, Yeditepe-1953, Yeni İnsan, Yeni Adam, Projektör⁴⁹ olarak sıralamıştır. Remzi İnanç bu listenin tam olmadığı gibi tartışmaya da açık olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada, listede yer alan dergilerin büyük bir çoğunluğu kapsamlı biçimde incelenmiş, ayrıca dönemin siyasal yapısını yansıtmaya güçleri nedeniyle TSP ve TSEKP yayın organlarına özel önem verilmiştir.*

4. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sol Dergilerde Siyasal Partilere Yönelik Eleştiriler

⁴⁵ Süleyman Tüzün, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türk İç Politikasında Dış Türkler Meselesi (1939-1935)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1998, 67-68.

⁴⁶ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: 7. Baskı, Remzi Kitabevi, 2016, 169.

⁴⁷ Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere*, 185

⁴⁸ Remzi İnanç, "Kırk Yıl Önceki Dergilerimiz: Söz", *Bilim ve Sanat*, Haziran 1981, S. 6, 38.

⁴⁹ Remzi İnanç, "Rasuh Nuri'nin Açıklamaları", *Bilim ve Sanat*, Kasım 1985, S.59, 42.

1946 yılında Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikten sonraki altı ay içerisinde sendikal örgütlenme karşısında hükümet büyük bir şaşkınlık yaşamıştır. CHP kendi işçi bürosu ve Çalışma Bakanlığı vasıtasıyla işçi örgütlenmesini kontrol edebileceğini sanmıştır. Fakat sol partilerin sendikal örgütlenme alanında gösterdikleri başarı iktidar için tehlike sinyallerini vermiştir. CHP 1946 yılında kaybettiği ve üstünlüğü TKP'ye kaptırdığı sendikacılık yarışını zorbalıkla geri almak istemiştir. 16 Aralık 1946 günü İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı TSP ve TSEKP, onlara sendika, dernek, gazete ve dergileri kapatmıştır.⁵⁰ CHP 1930'larda yaptığı gibi işçileri kendi güdüm ve denetiminde örgütlenme yöntemini gündeme getirmiştir. Bu alanda süratle girişimlere başlamış ve birkaç yerde işçi derneği kurduştur. CHP güdümünde kurulan işçi örgütleri sendika yerine dernek olarak isimlendirilmiş ve bu derneklerin amaçlarının Çalışma Bakanlığı'na yardımcı olmak, iş verimini arttırmak, İş Kanunu'nun uygulanmasını kolaylaştırmak gibi ilkeler olduğu ileri sürülmüştür.⁵¹ CHP'nin emekçi kesimlerin kendi kontrollerinde olmasını istiyordu fakat emekçiler hür bir örgütlenme modeli istiyorlardı. Dönemin sol düşünce dergileri iktidarın bu politikasını şiddetle eleştirmişlerdir. 1946 sendikacılığı ömrü kısa da olsa özgür bir sendikacılık modeli olarak Türk emek tarihine geçmiştir. Bu bölümde dergiler, dönemin siyasal konjonktürü içinde değerlendirilmiş olup, özellikle CHP'ye yönelik eleştirilerin yoğunluğu, dönemin sol basınında en sık tartışılan ve eleştirilen aktörün iktidar partisi olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer partilere yönelik değerlendirmeler ise, kaynaklardaki temsil oranı doğrultusunda ele alınmıştır. Çalışmanın kapsamı, dönemin sol dergilerinin büyük bir bölümünü içerecek biçimde belirlenmiş ve analiz, bu dergilerdeki eleştiri sıklığına göre sistematik bir şekilde yürütülmüştür.

4.1. Sol Dergilerde İktidar Partisine Yönelik Eleştiriler

Sınıf esasına dayalı cemiyet kurmanın önündeki engelleri kaldıran hükümet maalesef sol partilere ve sendikalara karşı olumsuz bir tutum sergilemiştir. 16 Aralık 1946'da İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından TSEKP ve TSP'nin kapatılması kararı ile birlikte bu partilere bağlı olduğu düşünülen sendikalar da kapatılmış ve 1947'de tekrardan sendikaların kurulmasına izin verilmiştir. *Hür* gazetesi yeni kurulacak olan sendikaların görünüşte işçiler tarafından kurulacağını hakikatte ise hükümetin kontrolü altında olacaklarını belirtmiştir. Yapılan düzenleme ile Çalışma Bakanlığı sendikalar üzerinde sınırsız yetki hakkının olacağı, işçi ile işveren arasında çıkacak sorunların devlet eliyle çözeceği ve sorunları tatlılıkla halledileceği öngörülmüştür. Gazete bu durumun sendikacılığın demokrasilerdeki anlamına aykırı olduğunu çünkü sendikacılığın "*iş şartları ve ücret meselesinde işçinin öz menfaatlerini bizzat korumasını sağlayan ve işçiye grev hakkı tanımadıkça manasını tamamıyla kaybeden bir müessese*" olduğunu ifade etmiştir.⁵² Yaklaşık 6 aylık bir ömre sahip olmalarına rağmen 1946 sendikaları örgütlenme biçimleri ve sosyalist partilerle olan ilişkileri nedeniyle sendika ve siyaset ilişkisi açısından özgün bir yere sahip olmuşlardır. 1947 Sendikacılığında ise siyasi müdahalenin özellikle de CHP'nin etkisi büyüktür. 1946 Sendikacılığı iki sosyalist parti arasında yaşanan rekabete sahne olurken, 1947 Sendikacılığı CHP ve DP arasında yaşanmıştır. 1946 Sendikacılığı ile 1947 Sendikacılığı birbirine tamamen zıt iki sendikal deneyimdir.⁵³

Sol kesimin iktidara karşı olan eleştirilerinden bir tanesi de emekçi kesimleri ilgilendiren konularda onların fikirlerinin alınmaması olmuştur. İş Kanunu'nda değişik yapılmasına dair kanun teklifinin meclise sunulduğu dönemde İşçi Sendikaları Birliği'nin görüşünün alınmaması Sendikacı (Ferit Kalmuk) tarafından ağır bir dille eleştirilmiştir. İstanbul Sendikaları Birliği Genel Sekreteri Ferit Kalmuk, İstanbul Çalışma Müdürlüğü'ne davet edilmiş ve İş Kanunu'nda yapılması planlanan değişikliklere ilişkin görüş ve önerilerini 10 gün içinde sunması istenmiştir. Fakat Ferit Kalmuk, raporun tamamlanmadan kanun teklifinin meclise sevk edildiğini gazete haberlerinden öğrendiklerini söylemiştir. Kalmuk, işçileri doğrudan ilgilendiren bir konuda neden işçilerin gerçek temsilcisi olan sendikaların fikrinin alınmadığını, bakanlığın sendikaların görüşlerini umursamadıkları halde neden İşçi Sendikaları Birliği genel sekterinden rapor istediklerini, Çalışma Bakanlığı'nın işçilerin fikrini almadan neden alelacele İş Kanunu'nda değişiklik yaptığı ve yeni kanun teklifinin eskisinden ayrılan noktalarının neler olduğunu sormuştur. Sonuç olarak Kalmuk, işçilerin ve sendikaların Çalışma Bakanlığı'na güvenleri kalmadığını söylemiştir.⁵⁴ İş Kanunu gibi işçileri ilgilendiren en temel konularda hükümetin işçiler ve işçi

⁵⁰ Çelik, *Vesayetden Siyasete*, 106.

⁵¹ Güzel, *İşçiler*, 334.

⁵² *Hür*, "Faşist Usulü Sendika", 1 Mart 1947, S. 5, yıl 1, s.1.

⁵³ Çelik, *Vesayetden Siyasete*, 85.

⁵⁴ Sendikacı, "Artık Hiç Güvenimiz Kalmamıştır", *Sendika*, 2 Kasım 1946, yıl 1, sayı 10, 2.

temsilcilerinin fikir ve önerilerinin alınmaması ya da umursanmaması işçileri hükümete karşı tavrı almalarına hatta hükümete karşı emekçi kesimlerin güven sorunu oluşmasına neden olmuştur.

Çalışma Bakanlığı tarafından hazırlanan yeni İş Kanunu tasarısı, sol kesimin tepkisini çekmeye devam etmiştir. Her ne kadar işçi teşekkülleri siyasi amaç gütmeyen yapılar olarak tanımlansa da, CHP'nin sendikalar aracılığıyla siyasal etkisini artırmak istediği yönünde eleştiriler gündeme gelmiştir. *Gün* dergisinde Esat Adil, CHP'nin dolayısıyla hükümetin desteklediği bazı teşekküller meslek birliklerinin gayri siyasi karakterini zedeleyeceğini, bu durumun TSP'nin sendikacıların sendika içerisinde partililik ve siyaset gütmeyeceği ilkesine aykırı olduğunu vurgulamıştır. Kanun tasarısının amacının; sendikacılığın gelişmesini önlemek, sendikaların yaygınlaşmasını ve birlik veya federasyon kurmalarına engel olmak ayrıca sendikacıların bireysel olarak siyaset yapmasını yasaklamak olduğu ifade edilmiştir. Böylece emekçilere bir yandan sendikalaşma hakkı verilirken bir taraftan da bu haklarını kullanmamaları için yollarına engeller koydukları belirtilmiştir.⁵⁵

Mehmet Ali Aybar, "*muhalif muvafık*" bütün gazetelerin solculuğu lanetlediğini, Anayasaya aykırı ve özgürlükleri kısıtlayıcı kanunların solculara karşı ülkeyi korumak maksadıyla yürürlükte tutulduğunun iddia edilmesini ağır bir dille eleştirmiştir. Aybar, ihtilal Fransa'sında asiller ve ruhban sınıfının temsilcilerinin başkanlık divanına göre sağda, halkın temsilcilerinin ise sol kısımda oturduklarını bu yüzden halkı temsil eden ve ileri fikirleri savunanların 'solcu' olarak tanımlandığını hatırlatmıştır. Son dönemlerde toplum hayatında görülen adaletsizliğin solcu fikirlerden dolayı değil ekonomik nedenlerden dolayı yaşandığını ifade etmiştir. Endüstri, tarım, madenler ve enerji kaynakları ile ticaret, kredi ve ulaşım araçlarının özel teşebbüsten alınarak millileştirilmesini savunan kişiler, diğer bireylere kıyasla sosyalist fikirleri benimseyen, dolayısıyla sol ideolojiye yakın bireyler olarak nitelendirilmektedir. Aybar'a göre; "*CHP'si programıyla ve ilk zamanlarda ki icraatıyla 'sol' bir teşekküldü. Çünkü o da geriliğe karşı ileriliğin ve imtiyazlı sınıflara karşı halk menfaatlerinin mümessili olmuştur.*"⁵⁶ Mehmet Ali Aybar, geniş halk yığınlarının çıkarlarını savunan ve iktidar partisinin programında da yer alan görüşlerin dile getirilmesinin, yani solculuğun, kötü bir davranış ya da vatan hainliği olarak değerlendirilemeyeceğini vurgulamaya çalışmıştır.

Barış dergisi, Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'i işçi ve sendikalara karşı takındığı tutumdan dolayı eleştirmiştir. *Barış* dergisine göre Bakan, kukla sendikaları vasıtasıyla işçilere grev istemeyiz dedirtmektedir. Bu duruma itiraz eden bağımsız sendikalar ise kapatılmaktadır. Hatta "*Hür Dokumacılar Sendikası*" bu nedenle kapatılmıştır. Bakanlığın baskıları halk arasında ve sayıları çok az olan işçi örgütleri tarafından tepki ile karşılanmıştır.⁵⁷ Ayrıca dergi, iktidar yanlısı veya iktidar tarafından kurulan sendikaların varlığından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Dokuma işçilerinin işsizlikten sokaklara döküldüğü, sefaletle yuvarlandığı, yabancı ürünlerin iç piyasayı zor duruma soktuğu bir dönemde patron-işçi uyumu sözlerinin acı bir şaka olduğu vurgulanmıştır. Grev, ücretli hafta tatili, toplu sözleşme ve sigorta primlerinin işveren tarafından ödenmesi konuşulmazken Çalışma Bakanlığı'nın sürekli işveren ve işçi uyumundan bahsetmesi yanlıştır. Bu anlamda tüm siyasi partiler eleştirilerek; "*CHP'nin vermediklerini DP ve MP verecek mi? Böyle bir hayale hiç kapılmamalı, Köprülü, Sirer'den daha eski bir CHP'li ve daha kaypak politikacıdır. Aldoğan'ın kalpaklı mitingi ve çarşafli grevi kendinin olsun. Bize bağımsız sendikalar ve işçinin kendi içinden fıskırarak hakiki siyasi teşkilatlar lazım*" denilmiştir.⁵⁸

Gerçek gazetesi, Türkiye Cumhuriyeti'nde sendikalizm ve işçi hukukunun çocukluk çağına olduğu ve çocukluk hastalıklarının bütün çeşitlerine yakalanmış olduğunu bu durumda grev buhranı geçirmesinin de tabii olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de devletin işçi sınıfını tanıdığı, işçiler için kanunlar yaptığı, mesleki örgütler kurulmasına izin verildiği fakat işçilere grev hakkının verilmemesi hatta bazı işçilerin grev hakkına düşman olduğunun savulmasının tam bir çelişki olduğu vurgulanmıştır. Grev hakkının sadece Faşist rejimlerin karşı olduğu belirtilerek; Çalışma Bakanı Şemsettin Sirer'e, Nazizm ve Faşizmin güçlü olduğu dönemlerde Almanya'da bulunduğu ve grev karşıtlığını o dönemlerde mi edindiği sorulmuştur. Gazete DP ile MP'ni grev konusunda samimi bulmayıp bunu sadece politik bir manevra olarak görmüşlerdir. *Gerçek* gazetesi CHP'nin işçiye grev hakkını vermemesini anlayamadıklarını çünkü "*İlimli sol cenah partisi olmaya istekli bir partinin*" grev karşıtı olmasının mantıklı olmadığını belirtmişlerdir.⁵⁹ 'Sendikalar Tarihinden Bir Yaprak' başlıklı yazıda "*Programı ve*

⁵⁵ Esat Adil Müstecaplıoğlu, "Sendikaların Gelişmesi Mahzurlu Mudur?", *Gün*, 30 Kasım 1946, sayı 29, 3-4.

⁵⁶ Mehmet Ali Aybar, "Sağ, Sol", *Hür*, 22 Şubat 1947, sayı 4, yıl 1, 1.

⁵⁷ *Barış*, "Memleketimizde", 15 Nisan 1950, yıl 1, sayı 1, 2.

⁵⁸ H. Koç, "Mensucat İşçi Sendikaları Birlikleri", *Barış*, 1 Mayıs 1950, yıl 1, sayı 2, 9.

⁵⁹ *Gerçek*, "Grev Hakkı", 15 Şubat 1950, yıl 1, sayı 1, 2.

iktisadi devletçi prensibiyle sol cenah⁶⁰ eşiğine kadar sokulmuş görünen CHP'nin emekçiler için grev hakkını görmezden gelmesi ve buna karşılık *"Tam bir sağ cenah partisi olmaya müsait görünen DP'nin"* işçilere grev hakkının verilmesini gerekli görmekte-dirler.⁶¹

Mecliste işçi meselesi görüşülürken bir milletvekili, *"İşçiye fazla yüz vermeyin, onları şımartırsınız"* şeklinde bir ifade kullanmıştır. Mustafa Börklüce ise kaleme aldığı yazısında, çalışan insanları temel haklarından mahrum bırakarak, adeta gözleri bağlı bir dolap beygiri gibi çalıştıran toplumların geri kalmaya mahkûm olduğunu belirtmiş; kalkınma ve toplumsal ilerlemenin önündeki en büyük engelin sosyal adaletsizlik ve onun ürünü olan cehalet olduğunu vurgulamıştır.⁶² *Gerçek* gazetesi, Türk işçilerinin birleşerek ortak bir mücadele hattı oluşturması gerektiğini savunmuş; burjuva partilerinin vaatlerine inanmamaları, vesayet ilişkilerinden kurtularak kendi siyasi partilerini kurmaları gerektiğini vurgulamıştır.⁶³ Başta Esat Adil olmak üzere gazetenin yazarları, işçilerin sendikal örgütlenme ve siyasi temsiliyet elde etme yolunda partileşmesinin zorunluluğunu sık sık dile getirmiştir.

Yeni Sabah gazetesinin bir haberine göre CHP *"Türkiye İşçi Partisi"* adıyla bir parti kurduracağı, bu partinin programının İngiliz İşçi Partisi'nin programı olacağı ve endüstri bölgelerinde şubeler açacağı belirtilmiştir. *Gerçek*, seçim taktiği olarak değerlendirdiği bu durumu yıllardır Türk köylüsünün ilerleme ve gelişmesini engelleyecek şekilde hareket eden CHP'nin şimdi de Türk işçisini kastlaştırmaya çalıştığını iddia etmiştir. Tanzimat'tan itibaren Batı kopyacılığı yapıldığı, İngiliz İşçi Partisi'nin programının Türkiye şartlarına uyup uymadığı konusunun dahi tartışmaya gerek olmadığı, CHP'nin Türk işçisini kendi oligarşik menfaatlerine alet etmek istediği ve grev meselesinde olduğu gibi bu girişiminde tam bir fiyaskoyla sonuçlanacağı öngörülmüştür. *Gerçek* gazetesi işçilerin vesayet altına alınamayacağını, Türk İşçisinin kendi partisini kendisinin kuracağını söylemiştir.⁶⁴ CHP iktidarı, Tek Parti dönemi alışkanlıklarını sürdürme eğilimindedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan demokratikleşme ortamında kurulan cemiyet ve teşekküllerin denetimini elinde tutmak isteyen CHP, bu yapılar üzerinde doğrudan kontrol sağlayamadığında ise onların hareket alanını sınırlandırma yoluna gitmiştir. Bu yaklaşım, dönemin sol çevreleri tarafından *"kepçeyle verilip kaşıkla geri alınan"* bir tutum olarak değerlendirilmiş ve CHP iktidarına yönelik yoğun eleştirilere zemin hazırlamıştır.

Sendika gazetesinin son sayılarına doğru üzerinde önemle durduğu konu hükümetin hazırladığı yeni İş Kanunu tasarısı olmuştur. Ağustos 1946'dan itibaren hükümetin sendikalarla ilgili yeni bir kanun tasarısı hazırlığı içinde olduğu basına yansımıştır. İlk dönem kanun taslağının içeriği bilinmediği için bazı yanlış anlamalar olmuştur. Sendikacı bu kanun ile sendikaların resmiyet kazanacağı ve bazı haklar elde edeceği için tasarıyı bir zafer olarak addetmiş fakat henüz *"Tatmin edici bir zafer"* sayılmadığını belirtmiştir.⁶⁵ *Sendika* gazetesi kanun tasarısını o kadar yanlış anlamıştır ki Cumhuriyet gazetesinin *"Sendikalar lağvediliyor"* başlıklı yazısı ağır dille eleştirilmiş hatta İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin gazeteyi yalan haberden dolayı mahkemeye vereceğini söylemiştir.⁶⁶ 17 Kasım'da Çalışma Bakanı Sadi İrmak Ankara radyosuna verdiği demeçte: *"Meslek menfaatlerini tevzin ve işçi-işveren arasında çıkabilecek ihtilafları önleme ve doğanları bertaraf etme hususunda devletin adil bir nazımlık rolü oynamasını esas sayarız. Kuruluşlarına izin verilmiş olan işçi ve işveren derneklerini devletin bu görevini üzerine alacak birlikler değil, yardımlaşmayı ve mesleklerinin gelişmesini sağlayacak teşekküller sayıyoruz."* diyerek öncelikle devletin hakem rolünü hiçbir teşekkül ile paylaşmayacağını vurgulamış ayrıca sendika sözcüğünü

⁶⁰ 1945-1965 yılları içerisinde siyasi ayrışma belirli bir program veya ideoloji üzerinden yani sağ veya sol olarak değil, hükümet veya muhalefet olmak üzerinden kendisini göstermiştir. 1965 seçimlerinde ise siyasi partiler arasında ki mücadele ideolojik değerler yani sağ-sol mücadelesi olarak ortaya geçmiştir. 1960'ların başından itibaren ortanın solu deyimi CHP'li bazı yöneticiler ve aydınlar tarafından söylenmeye başlanmıştır. Fakat bu deyimi siyasi jargona etki edecek ölçüde ilk kez kullanan İsmet İnönü'dür. İnönü 1965 yılında Abdi İpekçi ile yapmış olduğu röportajda "CHP bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayışta-dır." demiştir. Burada şu tespiti yapmak gerekir ki, ortanın solu, açık bir anlam ifade etmediği ve tutarlı bir programa işaret etmediği için kolayca kabul edilebilecek bir kavram olamamıştır. Ortanın solu tabiri üzerinde her zaman sert tartışmalar ve mücadeleler vuku bulmuştur. Özkan Ağtaş, "Ortanın Solu-İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e", Murat Yılmaz (Ed), *Moderne Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol Cilt 8*, İstanbul: 3. Baskı, İletişim Yayınları, 2014, 194-198.

⁶¹ *Gerçek*, "Sendikalar Tarihinden Bir Yaprak", 15 Şubat 1950, yıl 1, sayı 1, 3.

⁶² Mustafa Börklüce, "Bu Zihniyet Değişmedikçe Bu Millet'in Beli Doğrulmaz", *Gerçek*, 5 Nisan 1950, yıl 1, sayı 7, 2.

⁶³ *Gerçek*, "İttihattan Kuvvet Doğar", 8 Mart 1950, yıl 1, sayı 4, 1.

⁶⁴ *Gerçek*, "Yeni Bir İşçi Partisi Mi?", 8 Mart 1950, yıl 1, sayı 4, 3.

⁶⁵ Sendikacı, "Sendikaların Resmen Tanınmasına Doğru", *Sendika*, 30 Kasım 1946, yıl 1, sayı 14, 1.

⁶⁶ *Sendika*, "Cumhuriyet Gazetesi Hakkına Dava Açılıyor", 30 Kasım 1946, yıl 1, sayı 14, 1.

kasıtlı olarak kullanmaması 1947 Sendikalar Kanunu görüşmelerinde de olduğu gibi sendika sözcüğünden duyulan kuşkuyu göstermektedir.⁶⁷

İşçi ve İşveren Meslek Dernekleri ve Dernek Birlikleri Hakkında kanun tasarısı metni ortaya çıktığı zaman *Sendika* gazetesi tasarımı şiddetle eleştirmiştir. Sendikacı kanun taslağının bağımsız sendikacılığı yok etmek için hazırlandığını söylemiştir. Tasarının dördüncü maddesi; “*İşçi ve işveren dernekleri siyasetle ve siyasi propaganda ve yayın faaliyetleriyle iştigal edemezler ve herhangi bir siyasi teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar.*”⁶⁸ hükmü ile sendikalara siyaset yasağı getirmeyi öngörmüştür. Sendikacı kanun tasarısında ‘siyaset’ gibi muğlak ve sınırları belirsiz kelimeler kullanıldığını belirterek hayat pahalılığı veya işçi ücretleri meselesini gündeme getirmenin dahi siyasi propaganda sayılabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca bir siyasi partiye üye olmak ve bir sendikanın yönetim kurulu üyesi olmak gibi iki anayasal hakkı aynı anda kullanmanın -CHP mensubu değilse- ne gibi sonuçları olacağını kestirmenin güç olduğu vurgulanmıştır.⁶⁹

4.2. Sol Dergilerde Demokrat Partiye Yönelik Eleştiriler

Emekçi kesimlerin haklarının elde edilmesi konusunda ne CHP’den ne de DP’den beklediklerini bulamamışlardır. Bu yüzden emekçilerin kendi partilerini kurmaları gerektiği sık sık vurgulanmıştır. Bu anlamda, sol dergiler ve işçi örgütleri, geleneksel partiler yerine emekçilerin doğrudan kendi içlerinden çıkan, bağımsız ve sınıfsal temelli siyasi teşkilatlara ihtiyaç duyduğunu vurgulamışlardır. Bu da dönemin sol hareketlerinde, sınıf temelli siyaset arayışının ve partilerden bağımsız örgütlenme fikrinin güçlendirmişti.

Hak taleplerine iktidardan karşılık bulamayan emekçi kesimler, bu beklentilerini muhalefete yöneltmiş; ancak muhalefet partileri de emekçilerin umutlarını karşılamada yetersiz kalmıştır. DP’nin kurucularından Fuat Köprülü bir beyanatında Türkiye’de “*sınıf meselesi diye bir şeyin mevzubahis olmadığını*” söylemiş ve Adnan Menderes’te Köprülü’yü destekleyen açıklamalarda bulunmuştur. Köprülü, “*işçilerin aralarına tatlı diller dökerek bir yılan gibi girecek olan*” art niyetli kişilerin var olduğunu ifade etmiştir. *Sendika* gazetesi Köprülü’nün “*yılanlar*” olarak ifade ettiği kişilerin sosyalistler ve komünistler olduğunu belirtmiştir. Gazete Köprülü ve Menderes’in beyanatlarına karşın, anayasanın Türk işçisine sağlamış olduğu teşkilatlanma ve sınıf esasına göre siyasi cemiyet ve sendika kurma hakkı olduğunu hatırlatmıştır. *Sendika*, DP’lilerin Türk işçisinin başlattığı demokratik hareket ve sendikacılık faaliyetlerini kirletmemelerini tavsiye etmiştir.⁷⁰ DP’nin önde gelen isimleri emekçi kesimlerin sınıfsal taleplerini reddederek bu talepleri bastırma eğilimi gösterirken, sendikal çevreler anayasal haklara dayanarak işçilerin örgütlenme ve siyasal temsil mücadelesini meşru ve demokratik bir zemin üzerinden savunmaya devam etmişlerdir.

DP’nin kuruluş aşamasında destekleyen sol kesim zamanla DP’den beklediğini bulamamıştır. DP mensubu Samet Ağaoğlu’nun *Vatan* gazetesinde yayınlamış olduğu bir makalesinde sendikaların devlete bağlanmasını ve korporasyonculuğu savunmuştur. Esat Adil korporasyonculuğu milletin ekonomik, sosyal ve siyasi örgütlenmesinin devlet tarafından kontrol edildiği rejim olarak yani faşizm olarak adlandırmış ve Ağaoğlu’nu Mussolini’nin ölmüş eserini Türkiye’de diriltmeye çalışmakla suçlamıştır. Esat Adil, sermayenin ve sermayedarın özgürlüğünü kısıtlamayan Samet Ağaoğlu’na işçiye bir lokma ekmeği, bir yudum özgürlüğü çok görüp emekçilerin özgürlüğünü devletin ellerine neden bırakmak istediğini sormuştur.⁷¹ DP’nin başlangıçta sol çevrelerde yarattığı umut, partinin iktidara yaklaştıkça sendikalara yönelik otoriter ve korporatist eğilimler sergilemesiyle yerini hayal kırıklığına bırakmış; bu durum, sol çevrelerde DP’yi faşizan uygulamalara yönelmekle suçlayan sert eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

DP’ye yönelik eleştirilerin bir yenisine Fuat Köprülü’nün İzmir’de yapmış olduğu konuşması da eklenmiştir. Esat Adil, eskiden Köprülü’nün açıklamalarını bilgisizliğine ve dil sürçmesine verirken zamanla onun falsolarının bilinçli ve demokrasiye olan bağlılığının göstergesi olduğunu söylemiştir. Köprülü’nün sözlerini üç ana başlıkta değerlendiren Esat Adil, ilk olarak onun “*Sınıf mücadelesi yapmak isteyenlere Türkiye’de yer yoktur*” sözünü

⁶⁷ Güzel, *İşçiler*, 335.

⁶⁸ Tasarının 4. Maddesi olarak eleştirilen kısım 20 Şubat 1947 tarihli İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun’un 5. Maddesi olarak yasalasmıştır. Sendikaların siyaset yapmasını yasaklayan kanun maddesi: “*İşçi ve işveren sendikaları, sendika olarak, siyasetle siyasi propaganda ve siyasi yayın faaliyetleriyle iştigal edemezler ve herhangi bir siyasi teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar. Sendikalar millî teşekküllerdir. Milliyetçiliğe ve millî menfaatlere aykırı hareket edemezler. Bakanlar Kurulu kararlarıyla her türlü milletlerarası teşekküllere iştirak edebilirler.*” *Resmî Gazete*, 26 Şubat 1947, sayı 6542, 1.

⁶⁹ Sendikacı, “Demokrasi Var Denen Yerde Böyle Kanun Yapılmaz”, *Sendika*, 7 Aralık 1946, yıl 1, sayı 15, 1.

⁷⁰ *Sendika*, “DP İşçi Sınıfını İnkâr Ediyor”, 12 Ekim 1946, yıl 1, sayı 7, 1-4

⁷¹ Esat Adil Müstecaplıoğlu, “Korporasyonculara Dikkat”, *Gün*, 13 Ekim 1946, yıl 1, sayı 26, 3.

eleştirmiştir. Esat Adil, kendisine demokrat diyen birisinin canının istediği Türk vatandaşlarına despotik bir tavırla ülkede yer verip vermeme hakkının olmadığını hatırlatmıştır. İkinci olarak *“Türkiye’de sınıf diye bir şey yoktur. Kökü dışarda olan fikirler istemiyoruz”* diyen Köprülü’ye, Türkiye’de sosyal ve ekonomik özellikleri olan sınıfların var olduğunu dolayısıyla sınıf mücadelesinin de var olduğunu söylemiştir. Son olarak *“Köylünün sefaleti topraksızlıktan değil”* iddiasına karşı Esat Adil, kendisi ve mensubu olduğu partinin önde gelenlerinin büyük toprak sahibi olarak Türkiye’de sayıları beş buçuk milyonu bulan topraksız ırgatların derdinden habersiz olmasını esefle dile getirmiştir. Sonuç olarak emekçi kitlelerin refah ve saadetini varlıklı sınıfların mensubu olan profesörlerin değil, kendi içlerinde yetişen aksiyon insanlarının sağlayacağını belirtmiştir.⁷² Fuat Köprülü’nün açıklamaları, sol çevreler tarafından yalnızca bilgi eksikliğiyle değil, sınıfsal gerçekliği inkâr eden ve emekçi kitlelerin taleplerini dışlayıcı bir siyasal yaklaşımın bilinçli bir göstergesi olarak değerlendirilmiş; bu durum, emekçilerin kendi temsilcilerini yine kendi içlerinden çıkarma ihtiyacını daha güçlü şekilde vurgulamalarına neden olmuştur.

Sonuç

Sonuç olarak, 1945 sonrası çok partili siyasal hayata geçiş döneminde sol dergilerde yer alan değerlendirmeler, dönemin siyasal rekabeti içinde emekçi sınıfların konumu ve taleplerinin nasıl şekillendiğini bütüncül biçimde ortaya koymuştur. Sol dergiler, hem iktidar partisi CHP’nin hem de yeni kurulan muhalefet partisi DP’nin emekçi kesimlere yönelik söylem ve uygulamalarını yakından izlemiş; bu iki partinin de işçi sınıfının gerçek taleplerini karşılamaktan uzak kaldığını defalarca vurgulamıştır.

Sol düşünce, özellikle CHP’nin sendikal alanı kontrol altında tutma girişimlerini sert biçimde eleştirmiş; 1946’daki sendikal canlanmanın ardından iktidarın TSP ve TSEKP ile bağlantılı sendika ve dernekleri kapatmasını, özgür örgütlenme hakkına yönelik açık bir müdahale olarak değerlendirmiştir. Bu bakımdan sol dergiler, CHP’nin işçileri denetim altında tutmak amacıyla kurduğunu işçi derneklerini eleştirerek, bunların gerçek bir sendikal örgütlenme niteliği taşımadığını sıkça vurgulamıştır.

Öte yandan, DP’nin başlangıçta yarattığı umutların zamanla yerini hayal kırıklığına bırakması, sol basının muhalefete yönelik değerlendirmelerinde önemli bir yer tutmuştur. DP’nin sendikalara ilişkin otoriter ve korporatist eğilimleri, sol çevreler tarafından faşizan uygulamalara yönelmek şeklinde nitelendirilmiştir. DP’nin ileri gelenlerinin açıklamaları üzerinden yürütülen tartışmalar, sol düşüncenin DP’yi sınıf gerçekliğini inkâr eden ve emekçi kitlelerin taleplerini dışlayan bir çizgide gördüğünü açıkça göstermektedir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında sol dergiler, dönemin siyasal partilerinin işçi sınıfının haklarını yalnızca söylem düzeyinde ele aldıkları ve iktidara geldiklerinde özgür sendikal örgütlenmeye alan açmayacakları sonucuna ulaşmıştır. Dergilerin eleştirileri, hem emekçilerin kendi temsilcilerini yine kendi içlerinden çıkarma gerekliliğini vurgulamış hem de bu eleştirel söylemin sonraki yıllarda gelişecek sol hareketin zihinsel temelini oluşturduğunu göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında, çalışmanın temel bulguları, sol düşüncenin dönemin siyasal yapısını yalnızca eleştirel bir bakışla değerlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda 1960’lı yıllarda güçlenecek sol hareketlerin örgütsel ve düşünsel zeminine katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Böylece sol yayın organları, kendi dönemlerinin sınırlarını aşarak Türkiye işçi sınıfı tarihinde önemli bir düşünsel süreklilik yaratmıştır.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

⁷² Esat Adil Müstecaplıoğlu, “Demokrasiyi İnkâr Eden Bir Demokrat! Gerçekten Bi Haber Bir Profesör!”, *Gün*, 26 Ekim 1946, yıl 1, sayı 27, 3-4.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete 15 Haziran 1936, sayı 3330.

Resmi Gazete, 14 Temmuz 1938, Sayı 3959.

Resmi Gazete, 14 Temmuz 1946, sayı 3959.

Resmi Gazete, 24 Temmuz 1963, sayı 11462.

Resmî Gazete, 26 Şubat 1947, sayı 6542.

Telif Eserler

Albayrak, Mustafa. *Türk Siyasi Tarihinde DP (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004.

Aybar, Mehmet Ali. "Sağ, Sol", *Hür*, 22 Şubat 1947, sayı 4, yıl 1.

Barış, "Memleketimizde", 15 Nisan 1950, yıl 1, sayı 1.

CHP 1931 Nizamnamesi ve Programı, Ankara: TBMM Matbaası, 1931.

CHP 25 Yıl, Ulus Basımevi, Ankara: 1948.

Çelik, Aziz. *Vesayetden Siyasete Türkiye’de Sendikacılık (1946-1967)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Ankara: Doğu Matbaası, 1949.

Doğan, Cem. "Türk İş Hukuku ve Çalışma İlişkileri Alanına Uzlaştırma Kurulunun Girişi: Ta'til-i Eşgâl Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 31 (2012), 273-296.

Doğan, Hasan. "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Grev Hakkı ve Ta'til-i Eşgâl Kanunu", *Belleten*, 293 (2018), 265-294.

Esat Adil Müstecaplıoğlu, "Demokrasiyi İnkâr Eden Bir Demokrat! Gerçekten Bi Haber Bir Profesör!", *Gün*, 26 Ekim 1946, yıl 1, sayı 27, 3-4.

Esat Adil Müstecaplıoğlu, "Korporasyonculara Dikkat", *Gün*, 13 Ekim 1946, yıl 1, sayı 26, 3.

Gerçek, "Grev Hakkı", 15 Şubat 1950, yıl 1, sayı 1, 2.

Gerçek, "İttihattan Kuvvet Doğar", 8 Mart 1950, yıl 1, sayı 4, 1.

Gerçek, "Sendikalar Tarihinden Bir Yaprak", 15 Şubat 1950, yıl 1, sayı 1, 3.

Gerçek, "Yeni Bir İşçi Partisi Mi?", 8 Mart 1950, yıl 1, sayı 4, 3.

Güzel, Güzel. *İşçi Tarihine Bakmak*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2007.

Güzel, Şehmus. *İşçiler Örgütleniyor (1939-1950)*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2016.

H. Koç, "Mensucat İşçi Sendikaları Birlikleri", *Barış*, 1 Mayıs 1950, yıl 1, sayı 2, 9.

Hür, "Faşist Usulü Sendika", 1 Mart 1947, S. 5, yıl 1.

İnanç, Remzi. "Kırk Yıl Önceki Dergilerimiz: Söz", *Bilim ve Sanat*, Haziran 1981, sayı 6.

İnanç, Remzi. "Rasuh Nuri'nin Açıklamaları", *Bilim ve Sanat*, Kasım 1985, sayı 59

Kabacıoğlu, İhvan. "Samet Ağaoğlu'na Cevap", *GÜN*, 20 Ekim 1946, sayı 27.

Karaca, Emin. *Unutulmuş Sosyalist: Esat Adil*, İstanbul: Belge Yayınları, 2008.

Koçak, Cemil. *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) – Rejim Krizi*, Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Makal, Ahmet. *Ameleden İşçiye Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 3.Baskı, 2015.

Makal, Ahmet. *Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963*, Ankara: İmge Kitapevi, 2002.

Millet Partisi Program ve Tüzük, Ankara: Sakarya Basımevi, 1948.

Mustafa Börklüce, "Bu Zihniyet Değişmedikçe Bu Milletlin Beli Doğrulmaz", *Gerçek*, 5 Nisan 1950, yıl 1, sayı 7, 2.

- Müstecaplıoğlu, Esat Adil. "Sendikaların Gelişmesi Mahzurlu Mudur?", *Gün*, 30 Kasım 1946, sayı 29.
- Özdemir, Ali Ulvi. "Çok Partili Hayat Geçiş Sürecinde Türk Solunun DP ve Hükümet İle İlişkileri 1945-1950", *Atatürk Yolu Dergisi*, 55, (Güz 2014), 177-242
- Özkan Ağtaş, "Ortanın Solu-İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e", Murat Yılmaz (Ed), *Moderne Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol Cilt 8*, İstanbul: 3. Baskı, İletişim Yayınları, 2014, 194-198.
- Sayılgan, Aclan. *Türkiye'de Sol Hareketler*, İstanbul: Otağ Yayınları, 3. Baskı, 1976.
- Sendika*, "Cumhuriyet Gazetesi Hakkına Dava Açılıyor", 30 Kasım 1946, yıl 1, sayı 14, 1.
- Sendika*, "DP İşçi Sınıfını İnkâr Ediyor", 12 Ekim 1946, yıl 1, sayı 7, 1-4
- Sendikacı, "Artık Hiç Güvenimiz Kalmamıştır", *Sendika*, 2 Kasım 1946, yıl 1, sayı 10.
- Sendikacı, "Demokrasi Var Denen Yerde Böyle Kanun Yapılmaz", *Sendika*, 7 Aralık 1946, yıl 1, sayı 15, 1.
- Sendikacı, "Sendikaların Resmen Tanınmasına Doğru", *Sendika*, 30 Kasım 1946, yıl 1, sayı 14, 1.
- Sertel, Zekeriya. *Hatırladıklarım*, İstanbul: Can Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Sülker, Kemal. *Türkiye Sendikacılık Tarihi*, İstanbul: TÜSTAV, 3. Baskı, 2004.
- Toker, Metin. *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1960*, 1. Cilt, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2020.
- Toprak, Zafer. *Türkiye'de İşçi Sınıfı 1908-1946*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.
- Topuz, Hıfzı. *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: 7. Baskı, Remzi Kitabevi, 2016.
- Torun, Aytül Tamer. "Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkçe Sol Basından İzlenimler: İşçi Hareketleri...", *Erciyes İletişim Dergisi Akademia*, 4 (2014), Cilt: 3, 42-64.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler – Mütareke Dönemi*, Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2003.
- Tunçay, Mete. *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Tüzün, Süleyman. *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türk İç Politikasında Dış Türkler Meselesi (1939-1935)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1998.
- Uslu, Ateş. "Çok Partili Hayata Dönüş Dönemi – Seçim Yasasının Değişmesinden 1946 Seçimlerine", *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Hayat*, Ed. Gökhan Atılgan, 3. Basım, İstanbul: Yordam Kitap, 2019.
- Uzun, Hakan. "Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946 Olağanüstü Kurultayı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi XIII/26* (2013-Bahar/Spring), 139-161
- Yıldırım, İsa. *İnönü Döneminde Sol Düşünce Dergilerinin Olay ve Olgulara Bakışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2022.

Sürelî Yayınlar

Ulus, 11 Mayıs 1946.

İnternet Kaynakları

CHP 1927 Nizamnamesi, TBMM Açık Erişim <https://acikerisim.tbmm.gov.tr>, Erişim 01.06.2025.

DP Programı 1946, TBMM Açık Erişim <http://hdl.handle.net/11543/917>, Erişim 03.06.2025.

